

УДК 81'255.4-112=161.2:821.111Шекспір

ШЕКСПІРІАНА НА СТОРІНКАХ “ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ” (ВИПУСКИ 1–10)

Марія Коновалова

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000;
e-mail: marija.Konvalova@gmail.com*

Проаналізовано статті, присвячені шекспірознавчій тематиці та опубліковані у перших десяти випусках міжвідомчого республіканського збірника “Іноземна філологія”. Досліджено лінгвістичну та літературознавчу орієнтацію статей першого випуску та вказано на брак у ньому матеріалів, що висвітлюють історію перекладу Шекспірових творів українською мовою. Подано деяку інформацію про дослідження, опубліковані 1964 р.

Ключові слова: “Іноземна філологія”, 1964 рік, Шекспір, українська шекспіріана.

23 квітня 1964 р. міжнародна спільнота вшанувала 400-річчя з дня народження Вільяма Шекспіра. Того ж року на факультеті іноземних мов Львівського державного університету імені Івана Франка (з 1999 р. – національного) вийшов перший випуск загальнореспубліканського збірника з іноземної філології, присвячений ювілею англійського Барда, що містив 15 статей шекспірознавців зі Львова, Києва, Одеси та Дніпропетровська.

У передмові редакційна колегія не зазначає відповідно до якого поділу класифікували статті збірника, а в самому змісті їх розподілили на три розділи за нумерацією. Проте Б. Бунич-Ремізов, автор рецензії на перший випуск “Іноземної філології”, що з’явилась у журналі “Радянське літературознавство”, відносить статті першого розділу до тих, які “висвітлюють сучасну боротьбу навколо шекспірівської спадщини та загальні проблеми творчості великого англійця” (статті 1–5), другий розділ уміщає статті про художні особливості творів Шекспіра (статті 6–10), а третій – “об’єднує статті про долю шекспірівської спадщини в різних країнах за останні три століття” (статті 11–15) [3, с. 91]. Насправді статтю Ф. М. Білецького “Шевченко про Вільяма Шекспіра” [1] доречніше було б подати у третьому розділі. Як вважає Б. Бунич-Ремізов, це “єдина композиційна вада збірника” [3, с. 93]. Центральною проблемою другого розділу є аналіз лексично-стилістичного рівня Шекспірових творів. Зокрема, у трьох статтях із п’яти йдеться про лексичні засоби вираження гумору (статті Д. М. Вавринюк [5; 6] та С. П. Чернявської [20]). У розвідці про мовлення блазня у трагедії “Король Лір” Ю. С. Новиков [14] аналізує відтворення гумору за допомогою мовно-стилістичних засобів (жартівливі пісні, гра слів, іронія тощо).

У рецензії Б. Бунич-Ремізов стверджує: “[ш]кода лише, що проблемі, яка мала б бути однією з провідних в українському шекспірознавстві – “Шекспір на Україні”, – у збірнику присвячено тільки статтю Ф. М. Білецького “Т. Г. Шевченко про Вільяма Шекспіра”. Тим

більше, що над цією проблемою (як у літературознавчому, так і в театрознавчому плані) працюють кілька українських науковців, зокрема О. П. Гуля (Чернівці), чия дослідження “Шекспір на Буковині” викликало жвавий інтерес учасників [...] республіканської наукової сесії, присвяченої Шекспірові” [3, с. 91]. І справді, окрім вже зазначеного дослідження О. П. Гулі, 1964 р. друком вийшли й інші статті з теми “Шекспір на Україні”, які можна було б включити до першого випуску “Іноземної філології”, розширивши його українознавчу та перекладознавчу тематику. Це – статті Н. О. Модестової “Українська Шекспіріана та внесок в неї науковців Київського університету” та “Шекспир в украинском литературоведении”, стаття О. І. Терех “Українська шекспіріана”, дослідження І. Каганова “Перші пропагандисти і перекладачі Шекспіра в Харкові” та Є. Кудрицького “Шекспір на Україні” та інші. Того ж року в газеті “Друг читача” (№ 15) вийшла стаття Г. П. Кочура “Живий Шекспір (До 400-річчя з дня народження Вільяма Шекспіра)” про історію української Шекспіріани – зокрема про переклади Шекспірових творів українською мовою, роль творчості англійського драматурга в житті Т. Г. Шевченка та про літературознавців, які писали про Шекспіра (О. Лейн, А. Гозенпунд, В. Варнеке, Т. Якимович, Ю. Іваненко, О. Борщаківський, А. Шамрай, та ін.). Окрім того, “[...] в одному лише Львівському університеті протягом 1963–1964 років відбувається три захисти кандидатських дисертацій з питань стилю творів Шекспіра (керівник – професор М. І. Рудницький)” [випуск 1, с. 3]. Окремо варто зазначити роботу І. Г. Ваніної “Українська Шекспіріана: До історії втілення п’єс Шекспіра на українській сцені”, опубліковану 1964 року у видавництві “Мистецтво”. Відсутність рецензії на цю книгу у збірнику можна назвати, як зауважує Н. Матузова, “[с]ерйозним недоліком літературознавчої частини видання [...] (у розглянутих випусках є лише одна рецензія на бібліографію М. О. Мороза “Вільям Шекспір в Українській РСР”)” [13, с. 85].

Не випадково Ф. М. Білецький звертається у своїй статті до питання зв’язку Шевченка з творчістю Шекспіра, адже 1964 року громадськість відзначала не лише 400 років від дня народження В. Шекспіра, але й 150 років від дня народження Т. Г. Шевченка. Дослідження теми “Шевченко та Шекспір” актуальне і нині. Наприклад, у статті “Song out of darkness: Revisited” Віра Річ писала про паралель між неологізмом Шевченка “широкополий” з вірша “Заповіт” та неологізмом *wide-skirted* з трагедії Шекспіра “Король Лір” [27, с. 53].

У першій статті збірника “Марксистське літературознавство Англії у боротьбі за спадщину Шекспіра” [17] І. П. Симоненко розглядає особливості провідних напрямів у тогочасному англійському шекспірознавстві.

У статті “Шекспір у сучасному французькому театрі та в театральній критиці” Т. К. Якимович зазначає, що “французька академічна шекспіріана кількісно невелика і не може пишатися значними досягненнями” [25, с. 12]. Автор говорить про містицизм творчості Шекспіра, “модернізацію комедії “Сон літньої ночі” в дусі фрейдистського “психоаналізу” [25, с. 13] та про творчість В. Шекспіра як про етап підготовки до існування “театру абсурду”.

Стаття М. С. Шаповалової охоплює Шекспірові погляди на мистецтво, зокрема його переконання, що “метод “прикрашання” – хибний, тому що веде до спотворення та викривлення природи [22, с. 22], шкода лише, що у своєму аналізі автор статті не використала українські переклади сонетів Шекспіра, а подала російські переклади С. Я. Маршака (за винятком деяких уривків з п’єс Шекспіра у перекладі Віктора Вера). Скажімо, сонет 76 та 130 можна було б подати в перекладі І. Я. Франка, а сонети 55, 65 та 81 – у перекладі Д. Х. Паламарчука.

У статті “Личность и народ в исторических хрониках Шекспира (“Король Ричард III”, “Король Ричард II”)” [21] на основі ґрунтового аналізу Б. А. Шайкевич робить висновок

про вирішальну роль народу в творчості Шекспіра, однак, варто зазначити, що автор статті робить висновки, посилаючись здебільшого на критичну літературу про драматургію Пушкіна. З 8 пунктів, що входять до переліку використаної літератури, 2 – посилення на твори Шекспіра в перекладах, 1 – на статті М. О. Мороза, а 5 – на літературу про Пушкіна: драматургія Пушкіна; Пушкін і театр; історія російської літератури; Пушкін у школі та Пушкін-критик. До того ж, цю статтю можна розглядати як таку, що висвітлює зв'язок між творчістю Шекспіра та Пушкіна. Отже, за своєю тематикою вона могла б входити до третього розділу збірника.

Досліджуючи питання передачі гри слів у перекладі, Д. М. Вавринюк аналізує українські, російські, польські та німецькі переклади творів В. Шекспіра [6]. Автор подає всебічний розгляд цього питання. Не менш детальною є стаття Ю. С. Новикова про особливості мовлення блазня в трагедії “Король Лір” [14], однак, наводячи приклади з творів В. Шекспіра українською мовою, автор статті ніде не зазначає імена перекладачів. Як і інші автори збірника, Ю. С. Новиков неодноразово наголошує на тому, що герої п'єс Шекспіра є яскравими індивідуальностями, які не залежать одна від одної, однак він пише, що “[в] третьому акті роль блазня вже повністю зіграна. [...] Він вже не потрібен для розвитку образу Ліра” [14, с. 58], отож можна зробити висновок, що завдання блазня – розкривати образ Ліра, а тому його образ є доповнювальним, не індивідуалізованим.

Філософський зміст статті Б. М. Князівського [10] перегукується з тематикою статті Б. А. Шайкевич [21] з першого розділу – в обох статтях В. Шекспір постає як філософ, отже, доречніше було б помістити ці дві статті в один розділ. Окремо хочемо наголосити на статті Б. М. Князівського. Філософська тематика творчості Шекспіра – це плід багаторічної праці автора в цій галузі. Вперше науковець звертається до цієї теми 1960 р. на звітно-науковій конференції кафедр Київського державного педагогічного інституту, де виголошує доповідь “До питання про філософську лексику драми “Гамлет”. Наступного року з'явилась стаття “Про філософське значення слів *conscience*, *soul* та *death* в драмі В. Шекспіра “Гамлет”. Дослідник 1962 р. опублікував статті “Вплив ідей епохи Відродження на філософську лексику “Гамлета”” та “Філософська лексика в драмі “Гамлет” Шекспіра”, а вже 1963 р. у Львівському державному університеті імені Івана Франка Б. М. Князівський захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук “Значение и употребление философской лексики в драме “Гамлет” В. Шекспира”. Неогрунтованими видаються антишекспірівські зауваження Б. Шоу у статті М. Г. Соколянського “Бернард Шоу – критик Шекспіра” [18]. Зокрема Б. Шоу звертає увагу на “порожнечу шекспірівської філософії, на поверхневність та зношеність його моралі, на його слабкість як мислителя, його снобізм, його вульгарні пересуди, його невігластво, його неспроможність піднятися на ті філософські вершини, на які він претендував...” [18, с. 115].

На питанні засобів гумору в комедіях В. Шекспіра зосереджується Д. М. Вавринюк. Автор вирізняє три групи засобів, якими користується В. Шекспір для досягнення комічного ефекту: гумор ситуацій; гумор характерів; гумор, виражений мовно-стилістичними засобами. Як зазначає Ф. Шеллінг [20, с. 75], комедії В. Шекспіра є комедіями випадку, які у статті Д. М. Вавринюк еквівалентні комедіям ситуації, а не комедіям характерів. Як результат, ми спостерігаємо розбіжності у класифікаціях. Автор також прирівнює поняття “іронія” та “гумор”. Не можемо погодитися з таким твердженням, адже, як зазначає І. Р. Гальперін, “іронію не можна плутати з гумором, хоча між ними є багато спільного. Гумор завжди викликає сміх” (переклад наш – М. К.) [26, р. 147]. Автор зазначає, що Шекспір найчастіше

використовує гру слів, майстерно оперуючи каламбурами. Це ж підкреслює і С. П. Чернявська у статті “Про гумор Шекспіра” та І. В. Вікторовська в розвідці “Английские романтики о Шекспире”, де викладено погляди Б. Джонсона, що “Шекспір міг “втратити” цілий світ заради іграшки і був так само не в силах протистояти спокусі вжити каламбур або гру слів, як його Антоній не міг встояти перед Клеопатрою” [7, с. 93]. Зокрема, С. П. Чернявська намагається відповісти на питання: в чому ж особливість шекспірівського гумору? “Фарсові сцени і фарсові ситуації, дійові особи із гумористично-комедійною зовнішністю, смішні імена, гіперболізація і літота, каламбури, афоризми, жарти тощо – ось ті засоби, яких вживає Шекспір для створення гумористичних характерів і ситуацій” [20, с. 80].

У статті Є. П. Бортник проведено паралелі між творчістю В. Шекспіра та Дж. Мільтона [2], а у статті “Английские романтики о Шекспире” [7] І. В. Вікторовська описує критичне осмислення творчості Шекспіра представниками англійського романтизму: С. Т. Колрідж, Ч. Лемб, В. Гезлітт, Дж. Кітс, П. Б. Шеллі та Дж. Н. Г. Байрон. Детальнішу характеристику осмислення С. Т. Колріджем та В. Гезліттом творчості В. Шекспіра подано у статті Н. Дьяконової “Шекспир в английской романтической критике (Хэзлитт и Колридж)” [24, с. 119–156]. Натомість про ознайомлення німецьких письменників XVIII ст. з В. Шекспіром можна дізнатися зі статті І. Ю. Гузар [8].

Стаття К. О. Шахової присвячена знайомству Ш. Петефі з В. Шекспіром, який захоплювався творчістю драматурга: “Шекспір! Якби це ім’я перетворилося на гору – вона була б вища за Гімалаї; якби перетворилося це ім’я на море – було б воно глибше і ширше, ніж Атлантичний океан; якби перетворилося це ім’я на зорю – засяяла б вона світліше за сонце” [23, с. 106–107]. Натомість М. Г. Соколянський змальовує Б. Шоу – непохитного критика п’єс Шекспіра, який згодом стає на захист творчості англійського Барда.

У першому випуску “Іноземної філології” тільки у статті “Шевченко про Вільяма Шекспіра” Ф. М. Білецький аналізує питання перекладу та постановки Шекспірових п’єс в Україні. У наступних 9-ти випусках збірника його розглядають лише в рецензії М. Л. Бутрина на бібліографію “Вільям Шекспір в українській РСР” М. О. Мороза” [4]. Автор не тільки глибоко аналізує бібліографічний показник, але й подає детальну історію перекладів творів В. Шекспіра в Україні – від першого українського перекладу 1848 р. (перекладач – М. І. Костомаров) до 1964 р. Окрім першого випуску та рецензії М. Л. Бутрина, статті на шекспірознавчу тематику майже не з’являються в аналізованих номерах. Зокрема, на с. 177 випуску 10 за 1966 р. серед тем дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (романо-германська і класична філологія), першим пунктом зазначено тему дисертації М. С. Шаповалової “Іван Франко – дослідник і перекладач Шекспіра”. У шести статтях із дев’яти наступних випусків ім’я Шекспіра лише згадується. У статті “Передача національної своєрідності художнього твору в перекладі (На матеріалі англійських перекладів п’єси М. Горького “На дне”)” [15] В. І. Підченко наводить приклад використання транслітерації у п’єсі В. Шекспіра “Укращення строптивий”, у російському перекладі О. М. Островського. Автор статті зазначає, що “[п]оряд з багатьма русизмами, які він [О. М. Островський] використовував при перекладі назв предметів іноземного побуту, в нього зустрічаються і транслітерації, наприклад при перекладі слова *lute* – лютня” [15, с. 66]. Ми вважаємо, що можна було б продовжити тему національної своєрідності художнього твору та питання перекладу: переспіву, проаналізувавши п’єсу *Taming of the Shrew* В. Шекспіра та фрашку Ю. О. Федьковича “Як козам роги виправляють, або приборкання норавливої”. У п’ятому випуску подано статтю, присвячену 70-річчю Б. Трнки, професора Карлового університету в

Празі [9], автора “Шекспірової філософії” (1955) – праці, що базується на циклі його лекцій із середньовічної літератури та літератури епохи Відродження. У сьомому випуску на прикладах з творів В. Шекспіра (*Hamlet, Merchant of Venice, King John*), у яких простежується розвиток об’єктного звороту з прикметником II в англійській мові [16]. У десятому випуску в статті Г. Є. Мальковського [12] проаналізовано фонетичний рівень впливу літературної вимови на вибір звукового варіанта на прикладі імені шекспірівського героя з комедії ‘Midsummer Night’s Dream’ Егея, батька Гермії. У дев’ятому (стаття Ю. М. Кузьми [11]) та десятому (стаття М. Ф. Харенко [19]) випусках імена Гомера та Дж. Чосера (за глибиною гуманізму, яким насичені його твори) прирівнюють до імені В. Шекспіра.

1. Білецький Ф. М. Шевченко про Вільяма Шекспіра / Ф. М. Білецький // Іноземна філологія – Львів : 1964. – Вип. 1. – С. 38–47.
2. Бортник Є. П. Шекспір і Мільтон / Є. П. Бортник // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 82–89.
3. Буніч-Ремізов Б. [Рецензія] // Радянське літературознавство. – 1965. – № 5. – С. 91–93. – Рец. на кн.: Іноземна філологія. Вип. 1. Вільям Шекспір. Наукові дослідження. – Львів, 1964. – 124 с.
4. Бутрин М. Л. [Рецензія] // Іноземна філологія. – Львів. – 1965. – Вип. 5. – С. 165–167. – Рец. на кн.: Вільям Шекспір в українській РСР: бібліогр. покажч. / склав М. О. Мороз. – Львів, 1964. – 75 с.
5. Вавринюк Д. М. Засоби гумору в комедіях Шекспіра / Д. М. Вавринюк // Іноземна філологія. – Львів, 1964. – Вип. 1. – С. 67–74.
6. Вавринюк Д. М. Труднощі передачі Шекспірової гри слів слов’янськими мовами / Д. М. Вавринюк // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 48–53.
7. Викторовская И. В. Английские романтики о Шекспире / И. В. Викторовская // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 90–97.
8. Гузар І. Ю. Німецькі письменники XVIII ст. про Шекспіра / І. Ю. Гузар // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 98–104.
9. До 70-річчя Богуміла Трнки // Іноземна філологія. – Львів. – 1965. – Вип. 5. – С. 171.
10. Князевський Б. М. Лексичні засоби вираження філософського поняття “man” в драмі “Гамлет” / Б. М. Князевський // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 61–66.
11. Кузьма Ю. М. Античні мотиви в поезії М. Т. Рильського / Ю. М. Кузьма // Іноземна філологія. – Львів. – 1966. – Вип. 9. – С. 148–154.
12. Мальковский Г. Е. Классификация звуковых вариантов английского слова / Г. Е. Мальковский // Іноземна філологія. – Львів. – 1966. – Вип. 10. – С. 48–53.
13. Матузова Н. [Рецензія] // Радянське літературознавство. 1966. – № 12. – С. 82–85. – Рец. на кн.: Іноземна філологія. – Львів. – 1965–1966. – Вип. 2–6.
14. Новиков Ю. С. Склад речі шута в трагедії “Король Лир” / Ю. С. Новиков // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 54–60.
15. Підченко В. І. Передача національної своєрідності художнього твору в перекладі : (На матеріалі англійських перекладів п’єси М. Горького “На дні”) / В. І. Підченко // Іноземна філологія. – Львів. – 1965. – Вип. 2. – С. 63–70.
16. Семечкина Л. Н. Развитие объектного оборота с причастием II в английском языке / Л. Н. Семечкина // Іноземна філологія. – Львів. – 1966. – Вип. 7. – С. 30–38.
17. Симоненко І. П. Марксистське літературознавство Англії у боротьбі за спадщину Шекспіра / І. П. Симоненко // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 5–11.
18. Соколянський М. Г. Бернард Шоу – критик Шекспіра / М. Г. Соколянський // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 112–121.
19. Харенко М. Ф. Джефрі Чосер і англійська національна мова / М. Ф. Харенко // Іноземна філологія. – Львів. – 1966. – Вип. 10. – С. 41–47.
20. Чернявська С. П. Про гумор Шекспіра / С. П. Чернявська // Іноземна філологія. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1964. – Вип. 1. – С. 75–81.
21. Шайкевич Б. А. Личность и народ в исторических хрониках Шекспира (“Король Ричард III”, “Король Ричард II”) / Б. А. Шайкевич // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 26–37.
22. Шаповалова М. С. Шекспірові міркування про мистецтво / М. С. Шаповалова // Іноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 19–25.
23. Шахова К. О. Шекспір у творчості

Шандора Петефі / К. О. Шахова // Иноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 105–111. 24. Шекспир в мировой литературе : сборник статей / отв. ред. Б. Г. Рейзов. – М. ; Л. : Ленингр. гос. ун-т, 1964. – 384 с. 25. Якимович Т. К. Шекспір в сучасному французькому театрі та в театральній критиці / Т. К. Якимович // Иноземна філологія. – Львів. – 1964. – Вип. 1. – С. 12–18. 26. Galperin I. R. Stylistics / I. R. Galperin. – Moscow : Vysšaja Škola, 1981. – 334 p. 27. Rich V. “Song out of darkness”: Revisited // Од слова путь верстаючи й до слова... : збірник на пошану Роксолани Петрівни Зорівчак, доктора філологічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України / редкол. : О. І. Чередниченко (голова) та ін. – Львів. – 2008. – С. 39–61.

ШЕКСПИРИАНА НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА “ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ” (“ИНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ”) (ВЫПУСКИ 1-10)

Мария Коновалова

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000;
e-mail: marija.Konvalova@gmail.com*

Подан критический анализ статей, посвященных шекспировской тематике и опубликованных в первых десяти выпусках сборника “Иностранная филология”. Проанализированы их композиционное построение и тематическая основа. Обращено внимание на лингвистическую и литературоведческую направленность статей первого выпуска и на почти полное отсутствие в нем материалов, которые охватывают вопросы перевода шекспировских произведений на украинский язык. Представлена некоторая информация об исследовании в сфере украинского шекспироведения в 1964 году.

Ключевые слова: “Иностранная филология”, 1964 год, Шекспир, украинская шекспириана.

SHAKESPEARE STUDIES AS PRESENTED IN FOREIGN PHILOLOGY (“ИНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ”) (ISSUES 1-10)

Mariia Konvalova

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: anikalucky@mail.ru*

The critical analysis of the articles that cover the topic of Shakespeare Studies in the first ten issues of *Foreign Philology* is provided herein. The composition and themes of the papers are analysed. It is highlighted that the papers are mainly oriented at linguistics and literature and that there is a small number of articles on Ukrainian translations of Shakespeare’s writings. Only some information about Ukrainian Shakespeare Studies in 1964 was provided.

Keywords: *Foreign Philology*, Shakespeare, Ukrainian Shakespeare Studies.